

نه سراسر تهدید و نه مطلقاً فرصت

شبکه‌های اجتماعی مجازی

((مهدی واحدی))

اهمیت «شبکه‌های اجتماعی مجازی» در زندگی انسان امروزی از میزان و کمیت استفاده از این رسانه‌ها پیداست و چندان نیازی به آوردن استدلال درباره آن نیست. مطالعاتی که در طول تاریخ ایجاد رسانه‌های نوین روی نقش و چگونگی کاربرد و استفاده از آن‌ها انجام شده‌اند، نشان می‌دهند امروزه رسانه‌های مکتوب چاپی در حال از دست دادن جایگاه سابق خود هستند (یا به نوعی این جایگاه را از دست داده‌اند!) و رسانه‌هایی دیداری که محصولات آن‌ها از طریق ابزارهایی مثل تلویزیون استفاده می‌شوند نیز در حال کمرنگ شدن هستند. شبکه‌های اجتماعی مجازی به سرعت در حال جانشین شدن با سایر انواع رسانه‌ها هستند، به‌طوری که پیش‌بینی‌ها - براساس آمار موجود - نشان می‌دهد، نسل‌های آینده کمترین استفاده از رسانه‌های مکتوب و دیداری مرسوم را خواهند داشت و محصولات مبتنی بر وب، به خصوص مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی، جای آن‌ها را می‌گیرند و بیشتر خواهند گرفت. در دهه گذشته، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر مختص جوانان و میان‌سالان بود، اما فرایندهای اخیر و پیش‌بینی‌های آینده از ورود نوجوانان و کودکان به این فضا نشان دارد و این توصیف، شرایط جدیدی را ایجاد می‌کند که نیاز جدی به ملاحظات دارد؛ به خصوص برای معلمان و دانش‌آموزان. در این زمینه به نکاتی اشاره می‌شود:

❶ در فضای جدید رسانه‌ای، اولیا و معلمان، به‌عنوان متولیان تربیت، خود باید دانش و مهارت لازم در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی را کسب کنند. کسب سواد رسانه‌ای و توانایی کاربرد آن در موضوع تربیت که تحت عنوان «تربیت رسانه‌ای» از آن یاد می‌کنیم، از لوازم کنشگری و مربیگری در فضای تعلیم و تربیت دوران جدید است.

❷ آشنایی با ظرفیت‌ها و امکان‌هایی که فضای شبکه‌های اجتماعی مجازی در اختیار نظام‌های تعلیم و تربیت معلمان و اولیا قرار داده‌اند، بسیار مهم است. نگاهی که فضای موجود را سرشار از آسیب و تهدید تلقی می‌کند، عالمانه و صحیح نیست و خود این نگاه نوعی تهدید محسوب می‌شود؛ همان‌طور که خوش‌بینی مطلق و فرصت‌انگاری تام این فضا رویکردی به خطا رفته است. متولیان آموزش و پرورش با شناخت صحیح ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند بسیاری از تهدیدهای آن را به فرصت تبدیل کنند و از آن‌ها در مسیر تقویت فرایندهای یاددهی - یادگیری استفاده کنند.

❸ شناخت دقیق آسیب‌ها و تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی، به‌خصوص آنچه کودکان و نوجوانان را بیشتر درگیر می‌کند نیز از ضرورت‌های مهمی است که نداشتن اشراف و آگاهی از آن ممکن است وضعیت نابسامان و بفرنجی را بر فرایند تعلیم و تربیت این نسل تحمیل کند. اگر با شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌طور صحیح و مبتنی بر دانش و مهارت‌های تربیت رسانه‌ای روبه‌رو نشویم، این امکان و فرصت به ضد خود تبدیل می‌شود و برخلاف عنوان «اجتماعی» که با خود دارد، فضایی خواهد شد برای کناره‌گیری و انزوا! در حالی که کودکان و نوجوانان بیش از دیگران نیازمند حضور اجتماعی برای تمرین جامعه‌پذیری و

رشد اجتماعی هستند.

فرصتهایی که شبکه‌های اجتماعی مجازی در اختیار آموزش و پرورش قرار می‌دهند؛ بسیار گسترده و متنوع‌اند. امکان‌هایی مثل کلاس و یادگیری معکوس، یادگیری سیار، گروه‌های بحث و گفت‌وگو و حل مسئله، به اشتراک‌گذاری سریع اطلاعات و امثال آن‌ها، تنها نمونه‌هایی از این فرصت‌ها هستند که می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند. تجربه‌های جهانی نشان می‌دهد، امکان استفاده مفید از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای ارتقای کیفیت یاددهی-یادگیری بسیار فراوان است و معلمان و اولیا باید با مطالعه این تجربه‌ها و بومی‌سازی روش‌ها و مدل‌های بهره‌برداری، امکان استفاده حداکثری از فرصت‌ها را فراهم کنند.

شبکه‌های اجتماعی مجازی که بر بستر وب شکل می‌گیرند، در کنار استفاده‌های معمول و مرسوم که عموم مردم از آن‌ها دارند، برای سازندگان و مالکان آن‌ها آورده‌هایی ارزشمند به همراه دارند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها مفهومی است به نام «داده‌های بزرگ». این مفهوم از مجموعه‌ای اطلاعات خام دربارهٔ چگونگی و

کیفیت کنش‌ها و واکنش‌های کاربران در این شبکه تشکیل شده است که از مجموع رفتار تک‌تک کاربران در هر جامعه به دست می‌آید و از طریق مدل‌ها و روش‌های داده‌کاوی تجزیه و تحلیل معنادار و سپس به آمار تبدیل می‌شوند. امروزه این آمار از ارزشمندترین موجودیت‌ها تلقی می‌شوند و بهایی بیشتر از نفت و طلا و ارز دارند!

در حال حاضر، این موجودیت بسیار ارزشمند در اختیار مالکان و گردانندگان شبکه‌های اجتماعی مجازی است و نگرانی جدی موجود در این باره، خروج این اطلاعات از کشور است که ممکن است تهدیدی مهم در حوزه‌های فرهنگی، امنیتی و اقتصادی باشد. بهترین راهکار خروج از این وضعیت نگران‌کننده، بنا بر تجربه‌های برخی کشورهای دنیا، راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات است که هم مدیریت فضای وب و شبکه‌های اجتماعی مجازی را ممکن می‌کند و هم می‌تواند تهدید خروج داده و اطلاعات از کشور و تبدیل شدن آن به یک مسئله جدی امنیتی و فرهنگی را کاهش دهد و به حداقل برساند. در همین راستا و تا زمان راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات در کشور،

به نظر می‌رسد متولیان نظام تعلیم و تربیت باید به فکر راه‌اندازی یک شبکه اجتماعی مجازی بومی و اختصاصی برای کنشگران حوزه تعلیم و تربیت (معلمان، مدیران، کارکنان و دانش‌آموزان) باشند تا بتوانند آسیب‌های این فضا را تا حد ممکن کاهش دهند. از طرف دیگر، به عطش نسل جدید برای حضور و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی مجازی پاسخی درست و قابل اطمینان بدهند و قدری از دغدغه‌های جدی تربیتی والدین بکاهند.

در توضیح مطالب بیان شده و برای تشریح چستی و تاریخچه، کارکردها، فرصت‌ها و تهدیدها و کاربردهای آموزشی شبکه‌های اجتماعی مجازی، پرونده ویژه این شماره از مجله رشد فناوری آموزشی به همین موضوع اختصاص یافته است؛ ضمن اینکه چند شماره‌ای است که سرفصلی مستقل با عنوان «تربیت فناورانه» در مجله ایجاد شده که براساس همین دغدغه شکل گرفته و به تولید ادبیات در این زمینه مشغول است. امید است خوانندگان محترم با مطالعه این بخش‌های مجله تا حدی به شناخت جامع‌تر و عالمانه‌تر این فضا و کسب مهارت‌های تربیت رسانه‌ای دست یابند.

پی‌نوشت

1. Big Data